

Nr 21.

Ankom till riksdagens kansli den 10 mars 1932 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om förbud i vissa fall mot försäljning av utarrenderat jordområde.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 266, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Spångberg m. fl.* hemställt, att riksdagen i avvaktan på revidering av sociala arrendelagen måtte besluta i denna lag införa förbud för bolag att inom de delar av riket, till vilka den norrländska arrendelagen utsträcktes genom lag den 27 juni 1927, försälja jordområden, som upplåtits på arrende, i de fall att vederbörande brukare önskar att få kvarbliva som arrendator.

Beträffande de skäl, som motionären anført till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne, den s. k. norrländska arrendelagen, utsträcktes genom lag den 27 juni 1927 till att gälla även Värmlands län samt vissa socknar av Örebro län, i samband varmed lagen erhöill rubriken lag om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand. Lagen har avseende å arrende av jord å landet inom dessa delar av riket, för så vitt arrendet omfattar högst tjugufem hektar odlad jord och minst fyra hektar inrösningsjord samt jorden vid arrendeavtalets ingående äges av bolag eller ekonomisk förening eller ock av enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, och uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen i ändamål att därav bereda sig inkomst annorledes än genom jordbruket. *Norrländska arrendelagen.*

Enligt lagens bestämmelser skall upplåtelse på arrende ske för viss tid, ej understigande femton år, eller ock för arrendatorns livstid; dock att avtal för viss tid, vilket varit gällande femton år, må förlängas jämväl för kortare tid (2 §). Lega kan utsättas i penningar, naturalster eller arbete och skall vara till beloppet bestämd (5 §). Om det enligt arrendeavtalet åligger arrendatorn att utgöra dagsverken eller annat arbete, skola bestämmelserna i 2 kapitlet 7 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom lända till efterrättelse. I sistnämnda lagrum stadgas, bland annat, att om jordägaren undan-

drager sig att tillhandahålla arrendatorn arbete, som denne enligt arrendeavtalet är skyldig utgöra, eller annat för arrendatorn lika förmånligt arbete, äger arrendatorn njuta skuligt skadestånd. I den norrländska arrendelagen stadgas vidare, att, om i arrendeavtalet intagits villkor, som strider mot det nu återgivna innehållet av lagen, detta villkor skall vara utan verkan (29 §). Om särskilda omständigheter visas böra föranleda därtill, att skriftligen upprättat arrendeavtal undantages från tillämpning av lagen, eller någon dess föreskrift, och om avtalet innehåller förbehåll, att medgivande därtill må sökas, ankommer det på Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där fastigheten är belägen, att medgiva sådant undantag (31 §). Såsom sådan omständighet, som nu sagts, skall särskilt anses, att det arrenderade området till beskaffenhet och omfattning icke är sådant, att självständigt jordbruk kan idkas därå, eller att med hänsyn till eget jordbruk eller skogsbruk det för jordägaren är av synnerlig vikt att över området äga friare bestämmanderätt än som följer av vad i lagen är stadgat.

Tidigare behandling av frågor rörande försäljning av arrendejordbruk.

De spörsmål, som sammanhånga med försäljning av utarrenderade jordbruk, hava länge varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. I synnerhet hava talrika framställningar gjorts om vidtagande av åtgärder för att skapa bättre möjligheter till förvärv av sådan jord. En utförlig redogörelse för dessa strävanden återfinnes i utlåtande nr 1 av sammansatt andra lag- och jordbruksutskott vid 1930 års riksdag. I den redogörelse, som utskottet nu går att lämna, inskränker sig utskottet till vissa huvudpunkter i dessa frågors behandling.

Jordkommissionen 1923.

I den av Kungl. Maj:t den 29 november 1918 tillsatta jordkommissionens uppdrag ingick bland annat att verkställa utredning, huruvida och i vad mån tvångsavlösning av jord för tillgodoseende av jordbruksändamål, utöver vad för det dåvarande vore stadgat, borde på lagstiftningens väg genomföras. I anledning därav meddelade jordkommissionen bland annat i sitt den 28 februari 1923 avgivna betänkande del VI (Statens offentliga utredningar 1923:40) principutlåtande om avlösning av vissa arrendejordbruk.

Till grund för detta utlåtande låg en av kommissionen företagen enquête rörande södra och mellersta delarna av riket. Redogörelse för denna återfinnes i kommissionens betänkande del V (Statens offentliga utredningar 1922:48). I redogörelsen framhölls bland annat följande:

Ehuru någon friköpning i större skala icke förekommit, vore dock en försäljning av arrendegårdar och torp till deras brukare, icke någon alldeles okänd företeelse. Särskilt torpen syntes i en ganska stor utsträckning under de sista årtiondena hava försålts till sina brukare, men även egentliga arrendegårdar hade, om ock i mindre omfattning, varit föremål för friköpning. Att åtskilliga tusental jordbruk sålunda friköpts, kunde med ganska stor visshet antagas. I någon mera utpräglad grad hade emellertid icke hos arrendatorer och torpare å bolagsegendomar, fideikommiss och andra större jordkomplex framträtt något intresse att friköpa av dem brukade arrendegårdar och torp. Några utsikter därtill hade nämligen i regel icke ansetts föreligga. Det största hindret syntes vara antingen en allmän obenägenhet hos jordägarna mot att fränsälja något

arrendebbruk eller ock deras begränsade rätt att råda över jordegendomen (fideikommiss). För flertalet av här ifrågavarande arrendatorer stode jämväl prisfrågan som ett oöverstigligt hinder mot friköpning. En arrendator eller torpare ägde i regel icke sådana ekonomiska resurser, att han kunde komma ut med att kontant erlägga den höga köpeskillning, som arrendebbruket betingat. Inför valet mellan att skuldsätta sig för att bliva ägare till arrendebbruket eller att sitta kvar som arrendator hade han icke sällan stannat vid det senare alternativet. Detta vore ock ganska förklarligt, då, såsom det allmänt uppgivits, jordlegan avsevärt understeg räntan å saluvärdet för en arrendegård. Det vanligaste syntes vara, att jordlegan endast motsvarade hälften av nämnda ränta. Även andra omständigheter hade förorsakat, att brukarna i allmänhet icke hyste något intresse att med äganderätt förvärva den legda jorden. Många arrendatorer och ett än större antal torpare hade icke å sin arrenderade fastighet tillräckligt med betesmark och ej heller skog i sådan omfattning, att husbehovet fylldes. Farhågan att brukaren genom friköpning skulle gå miste om den för hans bärgning nödiga arbetsförtjänst, som han såsom legotagare kunde påräkna hos jordägaren, hade ävenledes avskräckt mången från tanken på friköpning.

Obenägenheten mot försäljningarna har enligt enquêten framträtt mer eller mindre starkt hos olika grupper av jordägare. I detta avseende har det framhållits, att bolagen visat sig mest obenägna mot friköpning.

I fråga om behovet av lagstiftning om avlösning av arrendebbruk anförde kommissionen i sitt principutlåtande:

Avlösning av vissa mindre arrendejordbruk innefattar en viktig utbyggnad av den sociala arrendelagen. En social arrendelag har till uppgift visserligen att trygga en arrendator i besittning av jordbruket till gagn både för det senare och för brukaren och utan skada för jordägaren. Den kan dessutom, såsom norrlandskommittén erinrade, få den uppgiften att främja frivilliga avtal om jordens övergång med självständig rätt till arrendatorn. Detta senare blir i varje fall målet såsom varande den önskvärda slutliga lösningen på den föreliggande frågan.

Emellertid kan det befaras, att denna lösning icke skall kunna på frivillighetens väg uppnås eller icke ske på ett rättvist och tillfredsställande sätt. Svaren å jordkommissionens frågor äro i det stora hela samstämmiga härutinnan, att stor obenägenhet råder hos jordägare att avhända sig sina arrendejordbruk över huvud taget. Det kan, såsom erfarenheten visar, likaledes befaras, att dylika jordbruk i varje fall icke komma att utbrytas i ett bärkraftigt skick. Därför erfordras en lag, som medger en av staten främjad och kontrollerad lösningsrätt till arrendatorernas förmån. Denna lagstiftning blir slutstenen i det nu förevarande komplexet av jordlagar.

Kommissionens principuttalande var icke enhälligt.

Vid 1925 års riksdag väcktes — liksom året därförut — motioner i ämnet. I motionerna nr 166 i första kammaren av herr Lindhagen m. fl. och nr 171 i andra kammaren av herr Pettersson i Hällbacken m. fl. hemställdes, att riksdagen ville hos regeringen begära övervägande och förslag till en lagstiftning om frilösning av arrendejordbruk. Motionerna behandlades av andra lagutskottet, vilket i sammanhang med dem behandlade tvenne andra motioner. Utskottet hemställde i utlåtande nr 32, att riksdagen med anledning av motionerna måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om övervägande från regeringens

Riksdagen
1925.

sida av åtgärder, som vore ägnade att främja frilösning av arrendejordbruk i större utsträckning än för närvarande skedde, därvid jämväl borde komma under prövning behovet av en särskild lagstiftning för frilösning av arrendejordbruk, tillhöriga bolag och enskilda spekulanter, ävensom om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill dessa överväganden kunde föranleda.

Till utskottets hemställan voro fogade reservationer dels av fyra ledamöter, nämligen greve Spens m. fl., vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, dels av herr Linder utan angivet yrkande, dels ock av herr Lindhagen, som hemställt, att riksdagen med anledning av förevarande motioner ville hos regeringen begära övervägande av en lagstiftning och andra åtgärder för främjande av frilösning av arrendejordbruk, tillhöriga bolag, ekonomiska föreningar, enskilda spekulanter och större godsägare.

Riksdagen biföll utskottets hemställan samt avlät skrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t, nr 309.

1925 års jord-
undersök-
ningskommis-
sion.

Kungl. Maj:t uppdrog sedermera åt 1925 års kolonisationssakkunniga att verkställa utredning, i vilken omfattning och under vilka former bistånd borde av staten lämnas arrendatorer för avhjälpande av de med frilösningen av arrendejordbruk förknippade finansiella svårigheter. Vidare uppdrogs åt ordföranden hos de sakkunniga jämte två andra personer att verkställa undersökning rörande bland annat enskilda jordägares benägenhet att avyttra arrendejordbruk. Den av de tre sistnämnda bildade kommittén kallades 1925 års undersökningskommission för upplåtelse av jord.

Denna kommissions uppdrag avsåg undersökning av den benägenhet att frivilligt avyttra jord, som kunde finnas hos de jordägande bolagen och s. k. enskilda jordspekulanter. Då kommissionen ansåg det bliva i hög grad vanskligt att avgöra, huruvida en enskild jordägare skulle betraktas såsom »jordspekulant» eller ej, fann kommissionen — som i sin redogörelse meddelade, att dylik plan för arbetets bedrivande på sin tid godkänts av dåvarande chefen för jordbruksdepartementet — det riktigast att låta frågan om undersökning av den jordareal, som eventuellt kunde fränvinnas »enskilda jordspekulanter», anstå i avbidan på resultatet av en undersökning rörande bolagens benägenhet att frivilligt avyttra jord för nybildning av självständiga jordbruk.

Kommissionen, vilkens undersökning således var inskränkt att avse bolagsjord, infortrade, efter samråd med Sveriges skogsägareförbund, uppgifter enligt vissa frågeformulär från 131 bolag angående bolagens totala innehav av för jordbruk lämplig jord, denna jords disposition, av bolagen verkställda jordförsäljningar efter den 1 april 1923 samt i vilken utsträckning och under vilka villkor, bolagen vore villiga att frivilligt sälja innehavda jordbruksfastigheter. Infortrade uppgifter avlämnades av 101 belag samt bearbetades och sammanställdes av kommissionen, som enligt egen uppgift jämväl i stor utsträckning förhandlat med bolagen för ernående av bästa möjliga resultat i fråga om försäljningserbjudanden. Utredningen slutfördes 1927. En redogörelse för vissa

genom utredningen vunna rön lämnas i utskottets samtidigt härmed avgivna utlåtande nr 23.

Kommissionen sammanfattade resultatet av den gjorda undersökningen i följande uttalande:

Omfattningen och beskaffenheten av bolagens försäljningserbjudande måste enligt kommissionens uppfattning godtagas som bevis för, att hos bolagen finnes en sådan villighet att försälja såväl sina arrendejordbruk som annan för jordbruksändamål lämplig mark, att den för närvarande kan anses fullt motsvara rimliga anspråk från det allmännas sida. Ser man dessutom erbjudandet mot den ansevärd mängd jord bolagen redan tidigare försålt, synes påtagligt, att bolagen i stor utsträckning under senare år gått in för en jordpolitik, som överensstämmer med den av statsmakterna understödda strävan att öka antalet självvägande bönder.

Vid 1928 års riksdag framlade Kungl. Maj:t i proposition nr 97 förslag till omorganisation av egnahemsverksamheten. Vad anginge egnahemsorganisationens medverkan till arrendefrilösningars befrämjande anslöt sig propositionen till förslag från 1925 års kolonisationssakkunniga, att hushållningssällskapens egnahemsnämnder borde, på begäran av jordägare eller arrendatorer, söka lämna råd och biträde vid värdering, bedömning av lotternas storlek och förseende med jord av skilda slag, köpeavtals ingående, ordnande av lagfarts- och inbrottningsfrågor samt upprättandet av ansökningar om erforderliga och påräkneliga lån eller bidrag av statsmedel. Skulle visst hushållningssällskap icke vara villigt att låta sin egnahemsnämnd tillmötesgå från jordägare eller arrendatorer framställda anspråk på biträde med lämnande av här ifrågavarande råd och hjälp, borde det i dylikt fall ankomma på statens egnahemsstyrelse att, i mån av behov och möjlighet, lämna den begärda medverkan. Även i andra fall, såsom särskilt vid planläggandet av omfattande arrendefrilösningar från exempelvis större bolagsdomäner, kunde anledning finnas för egnahemsstyrelsen att mera direkt medverka vid frågans ordnande. Den jordanskaffningsverksamhet i egnahemsnämndernas egen regi, som enligt förslaget skulle förekomma i vissa fall, torde understundom komma att till större eller mindre del avse även frilösningar av torp och andra arrendejordbruk.

I samband med propositionen behandlades vissa motioner, avseende frågan om expropriationslagstiftning till stöd för bland annat utbrytning av arrendejordbruk.

Sälunda hemställdes av herr Lindhagen i motion nr 204 i första kammaren, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära expropriationslagstiftning såsom ett yttersta medel i strävandena för utbrytning av arrendejordbruk.

Under hänvisning till nämnda motion hemställdes i motion nr 360 i andra kammaren av herr Hage m. fl., att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära, att vid övervägandet av jordfrågorna jämväl beaktades behovet av ett expropriationsförfarande såsom ett yttersta medel i strävandet för utbrytning av arrendejordbruk.

Riksdagen
1928.

Vidare hemställdes i motionen nr 268 i första kammaren av herr Lindhagen, att riksdagen, med anledning av egnahemspropositionen, såvitt den rörde frilösning av arrendejordbruk, ville besluta sådana ändringar och tillägg i förslaget, att, bland annat, på tillämpligt sätt gäves skäliga expropriationsbestämmelser för vinnande av erforderliga och rimliga uppgörelser vid den tid, på den plats, i den omfattning, mot det pris och till förmån för den person som vederborde.

Sammansatt andra lag- och jordbruksutskott, som till behandling förehade ärendet, tillstyrkte i huvudsak propositionen samt hemställde i utlåtande nr 2 om avslag å de ovannämnda motionerna.

Tre reservanter, herr Linder m. fl., hemställde, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära övervägande och förslag till expropriationslagstiftning såsom ett yttersta medel i strävandena för bildande av nya jordbruk, frilösning av arrendejordbruk, fulländning av ofullständiga jordbruk samt anskaffande av tomtmark för nya bostäder och andra erforderliga ändamål.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Vid samma års riksdag framställde herr Spångberg inom andra kammaren interpellation angående vissa jordägares försäljningspolitik beträffande arrendegårdar. Vid besvarande av interpellationen lämnade statsminister Ekman vissa uppgifter angående bolags försäljande av utarrenderad jord med mera.

Riksdagen
1929.

Vid 1929 års riksdag hemställdes i motionerna nr 184 i första kammaren av herr Lindhagen och nr 315 i andra kammaren av herr Wiklund i Byske m. fl., att riksdagen beträffande frilösning av sociala arrendejordbruk ville hos Kungl. Maj:t begära förslag till ändamålets vinnande genom en effektiv rättsordning, tryggad genom lag, ledd av samhället och stödd av expropriationsrätt.

I utlåtande nr 16 hemställde andra lagutskottet, att motionerna ej måtte föranleda åtgärd. Utskottets motivering var av följande lydelse.

Från flera håll vitsordas, att såväl bolag som enskilda jordägare numera visa benägenhet för frivilliga försäljningar av lägenheter, som icke äro för det av dem drivna jord- och skogsbruket svärmistliga. Anledning finnes också att antaga, att frilösningar av arrendejordbruk komma att öka i omfattning. Den numera verkställda utredningen angående jordägarnas benägenhet att avyttra arrendejordbruk torde givetvis bidra härtill. Ett mera allmänt frilösningsförfarande torde vara att förvänta jämväl såsom en följd av den sociala arrendelagstiftningen, vilken säkerligen kommer att öka jordägarnas benägenhet att sälja sina arrendegårdar. Att jämväl den reformerade egnahemsorganisationens jordanskaffningsverksamhet torde komma att medverka till ökad frilösning förutsattes av 1928 års riksdag och var en av anledningarna till att årsutlåningen från egnahemslånefonden höjdes från 18 till 20 miljoner kronor. Vissa hämmande faktorer, som tidigare försvårat de osjälvständiga jordbrukens överförande i brukarens hand, hava numera antingen avlägsnats eller ock stå åtgärderna härför i begrepp att vinna lösning. Av betydelse i detta hänseende är, att en reformerad skifteslagstiftning tillkom vid 1926 års riksdag, att år 1925 genomförts vissa författningsändrin-

gar, som väsentligen nedbringat kostnaden i relaxationsärenden, samt att under riksdagens prövning för närvarande ligger en proposition, som avser för-
enkling i fråga om avstyckad fastighets frigörande från densamma besvä-
rande inteckningar i stamfastigheten. Ytterligare är att erinra, att utredning
på riksdagens begäran för närvarande pågår rörande den primära jordbruks-
fastighetskrediten med hänsyn särskilt till frågan om höjning av gränsen för
denna fastighetskredit och till behovet av en ytterligare utveckling av jord-
brukshypoteksinstitutionen i syfte att möjliggöra en ökad utlåningsverksam-
het. Därest de till grund för detta utredningskrav liggande önskemål komma
att förverkligas, torde detta komma att bli av betydelse beträffande kre-
ditgivningen för frilösning av sådana arrendejordbruk, vilkas storlek och värde
icke för närvarande medgiva lämnande av egnahemslån.

Av vad sålunda anförts torde framgå, att anledning saknas att beträffande
frilösning av arrendejordbruk införa någon på expropriationsrätt stödd rätts-
ordning.

Sex reservanter, herr Thorberg m. fl., yrkade bifall till motionerna.

Riksdagen beslöt enligt utskottets hemställan.

Jämväl vid detta års riksdag interPELLERADE herr Spångberg rörande försälj-
ning av utarrenderad jord.

Jämväl vid 1930 års riksdag väcktes motioner av vikt i detta sammanhang.

I de likalydande motionerna nr 167 i första kammaren av herr Sandén och
nr 261 i andra kammaren av herr Sköld m. fl. hemställdes, jämte annat, att
riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att i samband med ifrågasatt under-
sökning rörande tillämpningen av 1927 års arrendelagstiftning även måtte ta-
gas i övervägande i vad mån och på vilket sätt arrendator må tillerkännas för-
köpsrätt till av honom brukat ställe. Yrkandet motiverades i huvudsak sålunda:

Vid de försäljningar av arrendegårdar, som hittills förekommit, har i
allmänhet förutvarande arrendatorn först tillbudits inköpa stället. Men fall
ha också inträffat, då arrendatorn blivit förbigången. Om man nu, såsom troligt
är, har att vänta en allt större benägenhet från bolagens sida att sälja arrende-
gårdar, kan i många fall komma att inträffa, att arrendatorn blir ställd utan-
för vid försäljningen. Han skulle då utan vidare berövas sina förvärvsmöjlig-
heter. Särskilt i sådana fall, där arrendatorn under många år innehaft stället
på arrende eller där gården under längre tid innehafts av samma släkt, måste
något sådant betraktas såsom ur samhällets synpunkt oriktigt. Åtgärder böra
förty vidtagas för att förhindra dylikt. Bästa sättet att vinna detta vore nog
att i vissa fall stadga förköpsrätt för arrendatorn, då jordägaren skrider till för-
säljning av stället.

I de likalydande motionerna nr 177 i första kammaren av herr Möller m. fl.
och nr 272 i andra kammaren av herr Hansson i Stockholm m. fl. hemställdes,
jämte annat, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utred-
ning och förslag rörande ökade möjligheter för arrendatorer under bolag och
därmed jämförliga jordägare att på ekonomiskt överkomliga villkor frilösa sina
ställen, när så kommer på fråga. Ur motiveringen för yrkandet må följande
här anföras:

De stora bolagen synas icke ha samma intresse som förr av att bibe-
hålla sina arrendeställen. Man torde ha att räkna med alltmera omfattande

Riksdagen
1930.

försäljningar av arrendegårdar under bolag. I ett stort antal fall sakna arrendatorerna ekonomiska resurser att övertaga stället med äganderätt. Icke ens med tillhjälp av egnahemslån är detta möjligt — åtminstone icke utan en mycket betydande sänkning i arrendatorernas levnadsstandard. Men arrendatorerna ha oftast ingen annan utväg än att köpa. Det är följaktligen trängande nödvändigt, att åtgärder vidtagas för att lämna bolagsarrendatorerna verksam ekonomisk hjälp, då de tvingas att med äganderätt förvärva sina ställen. Men många av dessa arrendatorer, som tvingas mycket mot sin vilja att bli självägande, ha anledning fråga sig, vad deras kommande öde skall bli. Om de icke längre kunna påräkna skogsarbete, huru skola de då kunna existera? Troligt är väl, att ett icke ringa antal jordbrukare i de norra delarna av landet, som icke besitter stödskog i tillräcklig omfattning och som därför för närvarande icke kan draga sig fram utan med tillhjälp av skogsarbete åt andra, skall kunna komma i tillfälle att försörja sig helt och hållet som jordbrukare. Med detta för ögonen bör det vara angeläget att se till, att bruksningsdelarna ha förutsättningar att kunna drivas som självständiga jordbruk. Då det här gäller de norra delarna av landet, synes det vara nödvändigt, att bruksningsdelarna i allmänhet äro försedda med nödig husbehovsskog men även att åkerarealen eller åkerarealen tillsammans med odlingsbar mark är tillräcklig. I de fall, där staten på ett eller annat sätt ekonomiskt biträder vid frilösning av arrendejordbruk, bör därför stadgas sådana villkor för statens medverkan, att ovan angivna förutsättningar verkligen föreligga. Men det ligger också vikt vid, att i detta avseende träffade bestämmelser i de enskilda fallen efterlevas, så att ej genom slentrian eller undfallenhet avsikten förfelas.

I en av herr Lindhagen inom första kammaren väckt motion, nr 205, hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att övervägandet av den sociala jordfrågan, som av regeringsmakten väsentligen nedlagts från år 1923, måtte återupptagas i hela dess vidd, varjämte begärdes, att därvid särskilt vissa angivna gamla frågor, däribland frilösning av arrendatorshemmen, måtte genom lagstiftning, upplysning, kredit och organisation omsider någorlunda lösas från grunden. Samme motionär återupptog vidare i motionen nr 208 i första kammaren sitt vid 1929 års riksdag i motion I: 184 gjorda yrkande om en effektiv rättsordning för frilösning av sociala arrendejordbruk.

Sammansatt andra lag- och jordbruksutskott anförde med anledning av de nu nämnda motionerna i sitt utlåtande nr 1:

Frågan om frilösning av arrendejordbruk har stor betydelse och räckvidd. I allmänhet måste det anses såsom en önskvärd utveckling, att de självägande jordbrukarnas antal ökas genom att arrendatorer med äganderätt tillösa sig den jord, de bruka. Under de senaste åren hava arrendegårdsförsäljningar, särskilt från större bolag, ägt rum i allt mer vidgad utsträckning. Statsmakterna hava också sökt leda utvecklingen i denna riktning genom olika direkta eller indirekta åtgärder (egnahemsverksamhetens omorganisation, den sociala arrendelagstiftningen, förenklat förfarande vid inretningsbefrielse m. m.). I själva verket torde jordägarnas benägenhet att avyttra arrendegårdar numera mångenstädes blivit så stor, att utbuden från vissa större jordägande bolag snarare över- än understiga arrendatorernas åstundan att köpa.

I denna situation föreligger enligt utskottets förmenande icke anledning för statsmakterna att tillgripa ytterligare lagstiftningsåtgärder för arrendefrilös-

ningars forcering. Att pågående frilösningar äga rum under tillgodoseende av jordbruksekonomiska och sociala krav är däremot en viktig angelägenhet, som icke minst med hänsyn till frilösningarnas stora omfattning är värd särskild uppmärksamhet. I stor utsträckning torde arrendegårdsköp ske med tillhjälp av statens egnahemslån. Det är därvid av stor vikt, att de med frilösningarna förēnade omständigheterna noga prövas samt att gällande låneföreskrifter om lägenheternas lämpliga storlek, prisens skälighet o. d. omsorgsfullt tillämpas. Av (den här ovan under avdelningen III lämnade) redogörelsen framgår, att statens egnahemsstyrelse sökt inrikta sin uppmärksamhet härå, därvid bland annat beaktats spørgsmålet, huruvida den förutvarande brukaren vid förestående arrendegårdsförsäljning i lämplig ordning bör erhålla hembud. Utskottet finner det vara av stor vikt, att där egnahemslån kan ifrågakomma, tillbörlig uppmärksamhet från egnahemsorganens sida ägnas däråt, att arrendatorn, därest han äger de nödiga kvalifikationerna, i första hand beredes tillfälle till köp på skäliga villkor.

Att på sätt i vissa av motionerna föreslagits överväga särskild lagstiftning om förköpsrätt för arrendatorer eller om expropriationsanordningar för arrendefrilösningars reglerande finner utskottet varken befogat eller lämpligt. De skäl, varpå riksdagen vid upprepade tillfällen och senast förra året avvisat förslag om expropriationsåtgärder i dylikt syfte, finner utskottet alltjämt äga giltighet. Den ifrågasatta förköpsrätten skiljer sig i sak icke nämnvärt från expropriation, framför allt icke om den centrala frågan om köpesumman skall kunna hänskjutas till avgörande av tredje man (en offentlig nämnd e. d.). Skillnaden består i sådant fall huvudsakligen däri, att förköpsrätten blir giltig blott när gården skall säljas, medan expropriationsrätten kan tillämpas även vid andra tidpunkter. Utskottet har emellertid icke funnit tillräcklig anledning att tillstyrka åtgärder eller utredning om vare sig förköps- eller expropriationsrätt.

I betraktande av arrendegårdsförsäljningarnas stora omfattning och med hänsyn till det nyss angivna sociala intresset av att förutvarande brukare i första hand får tillfälle att tillösa sig den gård, han bebott och brukat, synes det utskottet vara av behovet påkallat, att ett övervägande kommer till stånd rörande de ytterligare åtgärder, som kunna anses ägnade att ekonomiskt underlätta sådan frilösning. I vissa fall torde nämligen arrendatorn vara i den svaga ekonomiska ställning, att han icke enbart med egnahemslån mäktar genomföra friköpningen. Den nu berörda frågan står i omedelbart samband med (det under avdelning IV här ovan upptagna) spørgsmålet om de mindre bemedlades jordfråga. Anmärkas må, att enligt egnahemsstyrelsens förslag de s. k. räntefria jordbrukslånen även avsågos kunna utgå vid arrendefrilösningar. Då utskottet (här ovan) påkallat fortsatt utredning rörande de mindre bemedlades jordfråga, ligger häri ett ytterligare skäl för utskottet att ifrågasätta övervägande, under beaktande av förut föreslagna utredning rörande de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk, jämväl av nu förvarande spörsmål om ökat ekonomiskt bistånd åt mindre bemedlade arrendatorer vid friköp av arrendegårdar. Dylik utredning, vilken utskottet alltså förordar, synes icke böra begränsas att blott avse arrendatorer under bolag, utan den bör omfatta frilösningar även från andra jordägare.

Reservationer anmälades mot utskottets utlåtande i denna del dels av herr Eriksson i Ljusdal och fyra andra ledamöter, dels av herr Lindhagen, dels ock av herr Carlström. Herr Eriksson m. fl. hade ansett, att utskottet bort

hemställa om ej mindre den utredning, vilken utskottet förordat, än även utredning angående behovet av och möjligheterna för en lagstiftning, som skulle syfta till att trygga åt arrendatorer, vilka bruka under den sociala arrendelagstiftningen hörande ställen, rätt att under vissa omständigheter med äganderätt tillösa sig av dem brukade ställen, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Herr Lindhagen hade ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen beträffande frilösning av arrendejordbruk ville hos Kungl. Maj:t begära: 1:o förnyat övervägande och förslag till en rättvis och effektiv reform; och 2:o övervägande och förslag till förköpsrätt för arrendator vid arrendejordbrukets försäljning till främmande.

Herr Carlström lät icke sin reservation åtföljas av något yrkande.

Vid samma riksdag hemställde herr Sandén i motion nr 168 i första kammaren och herr Sköld m. fl. i motion nr 262 i andra kammaren, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utfärda sådana föreskrifter, att under den tid i motionerna I: 167 och II: 261 påkallad utredning påginge, återhållsamhet iakttoges vid utlämnande av statliga egnahemslån i samband med försäljning av arrendegårdar, för vilka norrländska arrendelagen eller allmänna arrendelagens bestämmelser om jordbruksarrenden under bolag m. m. gälla.

Yrkandet motiverades i huvudsak sålunda:

Om riksdagen beslutar påfordrad utredning rörande reformering av gällande arrendelagar, följer därav att en skärpning i vissa punkter av dessa arrendelagar kan komma att bli resultatet. Inför dessa utsikter har man anledning att frukta dels att bolagen skola forcera sina försäljningar på ett för arrendatorerna ofördelaktigt sätt och dels att de skola påtvinga arrendatorerna ogynnsamma arrendekontrakt under hot om försäljning. Då försäljningshotet med arrendatorernas obenägenhet att köpa är ett fruktansvärt tvångsmedel i bolagens hand, är det icke mer än naturligt, att detta medel i största utsträckning berövas bolagen under den tid utredningen pågår. Någon större möjlighet för bolagen att försälja arrendegårdar torde icke föreligga, om ej från statens sida egnahemslån beviljas för transaktionens genomförande. Det är en bitter sanning, att de statliga egnahemslånen i mångt fall gjort det möjligt för bolagen att tvinga arrendatorn till underkastelse. Om från statens sida en viss återhållsamhet iakttoges i fråga om utlämnandet av egnahemslån vid försäljning av arrendegårdar under den sociala arrendelagstiftningen under den tid, här avsedda utredning pågår, skulle tvångsförsäljningarnas antal säkerligen komma att högst betydligt förminska. Att stadga förbud mot varje utlämnande av egnahemslån för här angivet ändamål skulle dock vara att gå för långt. Mången gång kan helt visst det vara en önskan från arrendatorns sida att få köpa. I ett dylikt fall bör icke egnahemslån förvägras. Men om det däremot skulle visa sig, att bolaget på ett eller annat sätt trugat arrendatorn att köpa mot hans vilja, bör lån icke beviljas. Lån bör även vägras, då köparen är annan person än arrendatorn och den senare visserligen ej önskar köpa men väl att sitta kvar som arrendator. Ansökningar om lån böra följaktligen noga prövas från fall till fall, varvid bör tillses, att de, som ha att vidtaga dessa undersökningar, kunna anses skickade att opartiskt gå till värvet. Detta kan

t. ex. knappast påräknas, när egnahemsombudet är tjänsteman hos vederbörande bolag.

I sitt berörda utlåtande nr 1 yttrade sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet med anledning av dessa motioner:

Utskottet har icke blivit övertygat om lämpligheten av den i förevarande motioner ifrågasatta åtgärden. Det bleve synnerligen vanskligt att efter ett verkställt köp objektivt klarlägga de med köpet förenade omständigheter, som enligt motionärernas mening borde tillmätas betydelse vid avvisande av ansökan om egnahemslån. Härtill kommer, att det ingalunda är säkert, att ett dylikt avvisande komme att få den av motionärerna åsyftade verkan, utan följden bleve måhända i vissa fall i stället den, att köparna måste anlita annan och sämre kredit än egnahemslånen. Utskottet finner sig följaktligen böra föreslå riksdagen att ej bifalla motionerna.

Mot utskottets utlåtande i denna del reserverade sig herr Lindhagen, som hemställt, att motionerna måtte bifallas, ävensom herr Sköld, vilken icke framställt något yrkande.

Utskottets utlåtande, som innehöll yttrande jämväl över andra vid 1930 års riksdag väckta motioner, godkändes av riksdagen. I skrivelse nr 276 anhöll riksdagen under återopande av utlåtandet, att Kungl. Maj:t ville:

1) verkställa utredning rörande erfarenheterna vid tillämpningen av gällande arrendelag i vad avsåge arrenden, som fölle under den sociala arrendelagstiftningen, med särskild hänsyn till de delar av riket, till vilka den norrländska arrendelagen utsträcktes genom lag den 27 juni 1927, ävensom för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda;

2) verkställa fortsatt utredning rörande de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk och rörande ökade möjligheter för lantarbetare, skogsarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukaresöner samt andra mindre bemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda;

3) i anslutning till den ovan under 2) nämnda utredning verkställa utredning rörande de ytterligare åtgärder, som kunde anses ägnade att ekonomiskt underlätta frilösning av mindre arrendejordbruk, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda;

4) i anslutning till den ovan under 2) nämnda utredning verkställa utredning rörande de ytterligare åtgärder, som kunde anses ägnade att främja utökandet av ofullständiga jordbruk, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda; samt

5) verkställa utredning angående lämpligheten och behovet av ökade anslag för att bereda ökade möjligheter att erhålla lån för bostadsegnahem på landsbygden.

Jämlikt bemyndigande av Kungl. Maj:t den 4 december 1930 har chefen för jordbruksdepartementet tillkallat utredningsmän att verkställa de av riks- Sociala jord-
utredningen
1931

dagen i berörda skrivelse ifrågasatta utredningarna samt att inkomma till Kungl. Maj:t därmed och med förslag i förevarande ämnen.

Den sålunda bildade kommittén, som antagit namnet »sociala jordutredningen» har såsom ett första led i fullgörandet av sitt uppdrag den 5 december 1931 avgivit betänkande med förslag till vissa ändringar i den sociala arrendelagstiftningen (Statens offentliga utredningar 1932: 1).

Sociala jordutredningen, som i sitt betänkande redogör för vissa av utredningen verkställda undersökningar ävensom för en av utredningen företagen studieresa i Värmlands m. fl. län, anför i betänkandet:

Den skärpta arrendelagstiftningen, icke minst skadeståndsbestämmelserna i 7 § (i 2 kap. av lagen om nyttjanderätt till fast egendom), ha i sin mån föranlett, att skogsbolagen, som tidigare ogärna velat avhända sig sina arrendeställen, numera i stor utsträckning söka avveckla arrendesystemet och försälja arrendegårdarna.

Under det att det tidigare från arrendatorshåll med styrka framträtt en strävan att få friköpa arrendejordbruken har med nuvarande ekonomiska förhållanden hos arrendatorerna ett motsatt intresse gjort sig märkbart. De flesta arrendatorer, varom här är fråga, äro för sitt uppehälle till stor del beroende av det arbete med kolning, skogskörning, huggning o. dyl., vartill bolaget kan bereda tillgång. I egenskap av arrendator känner skogsarbetaren sig tryggare för den nödvändiga arbetstillgången än om han med äganderätt förvärvade sitt ställe. Ett annat skäl, som under nuvarande ekonomiska förhållanden ur arrendatorns synpunkt talar mot frilösning, är, att räntorna på köpeskillingen och övriga med äganderätten förenade årliga utgifter ofta betydligt överstiga den arrendeavgäld, som för närvarande utgår. Arrendatorerna se därför i många fall numera med bekymmer på bolagens stora utbud av arrendeställen.

Att ändra lagens bestämmelse, att arrendetiden vid jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare skall vara 15 år, eller att eljest vidtaga andra genomgripande ändringar i den vid 1927 års riksdag tillkomna sociala arrendelagstiftningen torde för närvarande icke vara lämpligt bland annat därför att lagstiftningen på många håll redan skapat förhållanden, som man icke utan allvarliga olägenheter kan rubba. Det nuvarande ekonomiska läget synes därjämte lägga hinder i vägen för att för närvarande genomföra vissa från olika håll påyrkade reformer. Men å andra sidan torde statsmakterna icke böra underlåta att redan nu vidtaga de mindre ändringar i lagstiftningen, som erfarenheten visat vara behövliga.

De sakkunniga hava sålunda funnit det önskvärt, att jämkningar vidtagas i lagstiftningen i syfte att ernå dels att dess bestämmelser icke skola utgöra en särskild anledning för bolagen att inom den närmaste tiden i ökad omfattning skrida till försäljningar av sina arrendegårdar, dels att bolagen skola anse sig kunna bibehålla sitt förutvarande ekonomiska system med kombination av arrende- och arbetsavtal, dels att anledningarna till dispens skola i största möjliga utsträckning bortfalla.

Otvivelaktigt är det med billighet och rättvisa överensstämmande att, därest arrendatorn i arrendeavtalet ålägges visst arbete till jordägaren, denne också bör vara skyldig att tillhandahålla arrendatorn arbetet. Undandrager sig jordägaren detta, har ju en av de väsentliga förutsättningarna för arrende-

avtalet bortfallit. Den rätt att i dylikt fall erhålla skadestånd av jordägaren, som den nuvarande lagen tillförsäkrar arrendatorn, har emellertid, enligt vad utredningsmännen erfarit, på många håll missuppfattats. På grund av lagtextens knapphet synas särskilt bolagen hava kommit till den uppfattningen, att skadeståndsskyldigheten vore betydligt mera omfattande än vad ovan angivits. Enligt utredningsmännens mening torde det därför vara erforderligt att i lagtexten uttryckligen angiva, att arrendatorns rätt till skadestånd ej inträder då förändrade förhållanden i fråga om bärighet eller drift av rörelse, för vilken arrendatorns arbete varit avsett, eller därmed jämförlig omständighet föranlett jordägaren att icke tillhandahålla arrendatorn arbete av den beskaffenhet, som avtalats, eller annat för arrendatorn lika förmånligt arbete.

Utredningsmännen anse sig därjämte böra föreslå, att i lagen jämväl införas rätt för arrendatorn att uppsäga arrendet, därest jordägaren ej tillhandahåller arrendatorn arbete, som denne enligt avtalet är skyldig utgöra, eller annat för arrendatorn lika förmånligt arbete.

Såsom motiv för ansökningarna om dispens ha såsom ovan nämnts i stor utsträckning åberopats de skärpta bestämmelserna i 7 § allmänna arrendelagen, men även andra skäl hava i vissa fall anförts. Det har därför syns de sakkunniga lämpligt att i ett sammanhang upptaga frågan om omformulering av gällande dispensbestämmelser och därvid med ledning av erfarenheten utforma de dispensgrunder, som skäligen böra bibehållas, och utesluta dem, som visat sig mindre motsvara berättigade hänsyn.

De normalfall, som i praxis visat sig vara av betydelse, torde med hänsyn till det olika bedömande, som till synes föreligger hos länsstyrelserna i riket, böra så fullständigt som möjligt exempelvis angivas i lagen. Rätten för länsstyrelse att även i andra, icke uppräknade fall meddela dispens, *där särskilda omständigheter visas*, torde alltjämt böra kvarstå.

De sakkunniga föreslå, att det skall angivas, att såsom dispensgrund särskilt skall anses, att fastigheten är avsedd att försäljas, eller, i fråga om undantag från stadgandet om arrendetid, att arrendatorn med hänsyn till ålder, hälsotillstånd eller dylikt eller på grund därav att han ingått avtal om köp eller arrende av annan fastighet förklarar sig vilja avsluta avtal om arrende på kortare tid än femton år, eller att med hänsyn till eget jordbruk eller skogsbruk det för jordägaren är av synnerlig vikt att över området äga friare bestämmanderätt än som följer av lagens stadganden.

Av sociala jordutredningens ovan återgivna uttalanden framgår, att skogsbolag numera i stor utsträckning söka avveckla arrendesystemet och försälja arrendegårdarna. Ehuru det sedan länge för statsmakterna framträtt som ett eftersträfvansvärt önskemål att genom försäljning av arrendejordar den självägande jordbrukande befolkningens antal ökas, torde det ej kunna förnekas, att en försäljning av arrendejordbruk under de ekonomiska förhållanden, som nu råda inom jordbruket, kan medföra olägenheter för arrendatorerna och andra eventuella köpare. Enligt vad utskottet inhämtat, har emellertid sedan någon tid dylika försäljningar i större omfattning icke kommit till stånd. Svårig-

Utskottet

heten att för närvarande erhålla köpare torde utgöra ett betydande hinder mot försäljningar av ifrågavarande slag. Utskottet anser sig böra erinra därom, att för närvarande föreligger ett av sociala jordutredningen utarbetat förslag att vidtaga jämkningar i den sociala arrendelagstiftningen i syfte att ernå, dels att dennas bestämmelser icke skola utgöra en särskild anledning för bolagen att inom den närmaste tiden i ökad omfattning skrida till försäljningar av sina arrendegårdar, dels ock att bolagen skola anse sig kunna bibehålla sitt förutvarande ekonomiska system med kombination av arrende- och arbetsavtal. Utskottet finner icke sådana skäl föreligga, att de kunde motivera den föreslagna, ur principiell synpunkt betänkliga, åtgärden att för Värmland och vissa delar av Örebro län stadga förbud för bolag att försälja utarrenderad jord.

Utskottet får förty hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 8 mars 1932.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman, von Geijer, Frändén**, *Lindhagen, Tamm, Norman* och *Gottfrid Karlsson*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Skövde, *Wallerius**, *Petersson* i Lerbäckstbyn, *Olovson* i Västerås, *Björnberg, Hansson* i Trollhättan, *Gardell* i Gans och *Molander*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Särskilt yttrande

av herr *Lindhagen*, som anförde:

Motionen innefattar en utbruten del av det komplex av jordlagar, som fram-lades av norrlands-kommittén, jordundersökningen, som ej medhann mer än Värmland, samt jordkommissionen, vars instruktion omfattade hela riket. I motionen nr 210 i första kammaren vid 1932 års riksdag och utförligare i motionen nr 162 i samma kammare vid 1925 års riksdag med flera motioner och utskottsreservationer mellan år 1924 och 1931 har redogjorts för den omkast-

ning i regeringarnes jordpolitik, som senare ägt rum efter riksdagen 1924. Den grundväsentliga skillnaden mellan dessa två skeden i jordpolitiken var, att den förra byggde på skapandet av en rättsordning och den senare på en hänvändelse till välgörenheten.

Den äldre jordpolitiken ville således åstadkomma en lagstiftning, som gav medborgarna en rätt till jorden och samtidigt möjligheter att under samhällets hägn kunna göra denna rätt gällande och utbygga den för det ändamål, som jorden skulle tjäna. Såsom i alla tidsåldrar och i alla länder erfordras därtill bland de olika hjälpmedlen även en rätt till tvångsavlösning såsom det yttersta medlet. En rättsordning är nämligen till för alla och nöjer sig ej med en valhänt välgörenhet, som slumpvis och godtyckligt kan skänka ett fåtal något. En sådan rätt till tvångsavlösning behöver enligt erfarenheten sällan uttagas genom processer. Lagen skall nämligen även taga skälig hänsyn till jordägaren och under hägnet av en sådan lag kommer i regel frivilliga avtal till stånd.

Med denna ordning följer, att samhället framträder som målsman för den svagare parten i alla erforderliga fall samt lagar att individen tillhandahålles vad lagstiftningen avsett. Rättsordningen såsom princip har även den fördelen, att en lagstiftning finnes till hands, som kan tillämpas allt efter behovet. Lösningarna bliva som sagt på samma gång effektiva och undvika i möjligaste mån de kringgående rörelser från den mäktigare parten, vilka alltid kunna befaras med lösliga, ofullständiga uppslag i syfte att undgå ett fullkomnat system med effektivitet till slutresultat.

De senare årens regeringspolitik har som sagt övergivit detta system. Dess många problem ha knappast beaktats och dess landvinningar i sinnena ha tillspilogivits. Jordanskaffningen får hädanefter ske endast »på frivillighetens väg». Liksom mot påkallade frigörelser från militärväsendets ofärd uppmobiliserar fältropet »försvaret främst», så uppmobiliseras nu mot det jordlösa folkets anspråk på rätt till en flik av ett fädernesland det triumferande maktspråket »äganderättens helgd framför allt». Sedan må det bära eller brista.

De stora jordbesittningarna hava av begripliga, mänskliga skäl sällan avstått godvilligt från någon del av sin besittning och allraminst från bättre delen. Jordfrågans uppbyggande på denna ovilliga frivillighet såsom ett jordprogram betyder således en katastrof för folkets rätt till jorden och effektiva åtgärder för ändamålet. Därmed minskas också möjligheterna för det allmänna att framträda såsom målsman för verket och överlämna det i fullkomnat skick till den hjälplösa människa, som vederbör. Den svagare, som slumpvis på ett eller annat ställe skall begåvas med jord och erhålla lån av samhället för att därmed betala jorden och bygga upp hemmet, blir i väsentliga delar fortfarande hänvisad till egna bemödanden i författningarnas labyrinter och bekostandet av rättsbiträden för att leta sig fram i desamma.

Denna skiljaktighet i de båda systemen leder också till en påfallande skillnad i metoderna för inhämtande av kunskap om de verkliga förhållandena. Rättsordningens förtroendemän måste höra i främsta rummet de båda motsatta in-

tressenterna men framför allt omedelbart utforska svårigheterna och tänkesätten hos den svagare parten, vilken det är meningen att skydda. Även de statliga och kommunala ämbetsmannakårenas trots sina antisociala benägenheter ju längre man kommer upp på rangskalan rådfrågas. Det blir vidare nödvändigt att i orterna sammankalla möten särskilt med den i ämnet intresserade ortsbefolkningen samt bereda denna tillfälle att utan fruktan för mäktigare intresse kunna fritt diskutera ämnet med ledning av utredningsmännens på förhand formulerade uttömmande frågor.

Den frivilliga välgörenhetens organisatorer däremot synas mera föranledda att sätta sin lit företrädesvis till de statliga och kommunala befattningshavarnas opinion samt medföra från sina resor ofta nog endast intryck från planlösa samtal här och var och hur som helst. Däremot underlåtas icke mångfrestande »undersökningar», vilka alla skola börja från början, som om ingenting förut varit undersökt. På detta sätt blir föga avsevärt gjort annat än statistik. Livet och dess konjunkturer ropa fortfarande förgäves efter utvägar.

Människornas rätt till jorden såsom en utväg sedan gammalt i nödlägen kan förmodligen i längden icke stanna vid en sådan handfallen organisation av densamma. De mänskliga rättigheterna ha visat sig äga förmåga att underifrån genom egen kraft bryta sig igenom. Då kommer kanske frivilligheten att få offras på mer betungande villkor än som under senare tider ifrågasatts. Nöden har nämligen ingen lag.

Den ifrågavarande motionen är som sagt ett utbrutet inslag ur det jordprogram, som ville bygga på en rättsordning. Den inskränker sig också till en viss trakt.

I denna specialfråga byggde det för tillfället övergivna jordprogrammet på den uppfattningen, att en total frigörelse av de permanent utarrenderade jordbruken bör komma till stånd. Detta dock endast på det sättet, att den arrendatorsfamilj, som satt på ett sådant arrende, skulle tillförsäkras företrädesrätt till jordbruket och skyddas mot att det såldes till utomstående, förrän arrendatorn fann sig skäligen i stånd att själv förvärva detsamma. Vidare kunde icke utbrytning medgivas annat än så, att jordbruket bleve försett med alla behöriga tillhörigheter. Det övergivna systemet ville sålunda förekomma det arrenderade jordbrukets försäljningar, förrän genom samhällets medverkan dessa två förutsättningar voro för handen. Men där dessa voro för handen, vilket det allmänna fick makt att själv ordna med stöd av en allsidig lagstiftning, som även inbegrep rätt till tvångsavlösning, kunde och borde utbrytning ske omedelbart. Motionen passar in fullständigt i detta system genom sitt krav på förbud att försälja arrendejordbruk, då dessa två förutsättningarna icke finnas.

Behörig tillsyn, att jordbruket blir försett med behöriga ägor finnes föga möjlighet för närvarande att effektivt kontrollera. Man vet för övrigt att alla de arrendejordbruk, som bolag i Värmland före 1917 utstyckade på lager för att undgå den norrländska ägostyckningslagens tillämpning, nu kunna säljas

utan någon som helst husbehovsskog. Det var väl därför, som vid ett arrendatorsmöte 1930 i orten förklarades, att arrendatorerna ej ville köpa bland annat av den anledningen, att de erbjudna jordbruken saknade skog eller tillräcklig skog. Sedan har ytterligare alltmer tillkommit, att de i sådant fall tillika äventyrade att förlora sin arbetsförtjänst i skogarna, vilket särskilt under nuvarande tid icke kunde undvaras trots den låga ersättningen. Detta senare är således också ett av de skäl, som enligt den övergivna jordpolitikens första ovannämnda förbehåll borde föranleda ett förhinder av köp.

Motionärernas förevarande förslag sammanfaller således med ett huvudsyfte i ett jordprogram, byggt på skapandet av en rättsordning. Vanskligheten med förslaget är, att det söker bryta ut denna del, som förmodligen i sin ensamhet skulle lätt gå till spillo. Den blir nämligen ej infogad i den vida ram, som ensam är i stånd att skydda även ett sådant förhinder av försäljningar, som måste iakttagas för att få behöriga försäljningar till stånd.

Med denna uppfattning är jag ej i tillfälle att yrka bifall till motionen annat än såsom en integrerande del uti den hemställan uti punkten 1) i motionen nr 213, som måste återkomma som en ofrånkomlig opinionsyttring, intill dess bladet ånyo vänt sig i svenska statens jordpolitik.
